

**DEBRECENI EGYETEM
AGRÁRTUDOMÁNYI CENTRUM
AGRÁRGAZDASÁGI ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI KAR
SZÁMVITELI ÉS PÉNZÜGYI TANSZÉK**

**INTERDISZCIPLINÁRIS TÁRSADALOM- ÉS
AGRÁRTUDOMÁNYOK DOKTORI ISKOLA**

Doktori iskola vezető:
Dr. Szabó Gábor
a közgazdaságtudomány doktora

„Doktori (Ph.D.) értekezés tézisei”

***Tiszántúli mezőgazdasági vállalkozások jövedelemelemzése az eredmény- és a
cash flow-kimutatás alapján***

Készítette:
Rózsa Attila

Témavezető:
Dr. Kozma András
egyetemi tanár
a mezőgazdasági tudományok kandidátusa

DEBRECEN

2004

1. BEVEZETÉS, CÉLKITŰZÉS

A közép-európai térségben Magyarország az itt élő népek éléskamrája volt, ökológiai adottságai és földrajzi elhelyezkedése miatt. Ebből következően jelentős szerepe volt, export árualapot előállítóként a nemzeti jövedelem termelésében és a vidéki életforma megőrzésében, a szociális nehézségek leküzdésében. Nemzetgazdasági meghatározó szerepe egészen a hetvenes évek végéig töretlen volt, mígnem a világpiaci túlkínálat, belső és külső piaci zavarokat eredményezett hazánkban is.

A mezőgazdaságban a 80-as évek közepétől törvényszerűen jelentős változás és gazdasági, politikai átalakulás következett be. A termelés volumene nagymértékben visszaesett, a foglalkoztatottak számában csökkenő tendencia figyelhető meg, az értékesítési lehetőségek fokozatos beszűkülése a belföldi piacok mellett az export lehetőségét is drasztikusan korlátozta. Az infláció felgyorsulásával, az értékesítési árak eltérő változásával, a korábbi kiszámítható termékértékesítés biztonságának és a termékjövedelem stabilitásának megszűnésével a mezőgazdasági termékek ára erősen ingadozott. A jövedelem drasztikus csökkenése fokozott tőkehiánnyal párosult, amely a technológiai színvonal további visszaesését eredményezte. Ugyanakkor a versenyképesség biztosításához nélkülözhetetlen az épület- és gépberuházások megvalósítása. A kilencvenes évek elején a tulajdonviszonyok gyökeres átalakulása tovább nehezítette a mezőgazdaság helyzetét. A rendszerváltás után a magyar gazdaság jelentős változáson ment keresztül, melynek következtében a tulajdonosi szemlélet vált általánossá. A fő célkitűzést a szövetkezeti tulajdon magánkézbe adása jelentette. A nevesített szövetkezeti tulajdon egyrészt a mezőgazdasági tevékenységgel élethivatásszerűen foglalkozók, másrészt nyugdíjasok és kívülállók kezébe került. Ennek eredményeként a jövedelem felhasználás tekintetében éles ellentétek alakultak ki. A tulajdonszerkezet ilyen irányú átalakulása a tulajdonosok számának drasztikus növekedésével és a birtokolt terület nagyságának jelentős csökkenésével párosult. Alapvető nehézséget jelentett a földhasználat és az eszközök, így a föld tulajdonjogának elválása egymástól. Ezek a folyamatok összességében a termelési alapok feléléséhez, általános elbizonytalanodáshoz vezettek. A létrejött nagyszámú vállalkozás számára egyre nagyobb problémát jelent nemhogy a fejlesztés, de még a működés biztosítása is.

A napjainkban is súlyos problémákkal küszködő mezőgazdaság számára hosszú távon az Európai Unió mutathat kiutat. A mezőgazdaságban működő vállalkozásoknak – önmaguk erejéből - olyan feltételeket kell kialakítani, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozás

eredményeként megnövekedett versenyhelyzetben, a lehetőségek maximálisan kihasználók, a nagyobb konkurenciának méltó versenytársai legyenek. Ennek megvalósításban alapvetően a tartósan életképes vállalkozásokra célszerű összpontosítani. Hosszú távon a működőképesség megőrzéséhez, a fejlesztések megvalósításához elengedhetetlen a saját forrás szinten tartása és növelése, amely csak jövedelmező gazdálkodással valósítható meg. Ennek hiányában a források felélésével a működés biztosítása fokozatosan ellehetetlenedik. Ezért tartom fontosnak a mezőgazdasági vállalkozások – elsősorban jövedelmi – helyzetének elemzését.

A jövedelelemzéshez szükséges információkat a számviteli információs rendszerek biztosítják. A számviteli szabályozás területén is az Európai Unió integrációs törekvések – így a határon átnyúló befektetési és pénzügyi döntések - egyre inkább az eltérő nemzeti szabályozások harmonizálását teszik szükségessé, amellyel lehetővé válik a különböző országokban működő társaságok tevékenységének, teljesítményének egységesen elfogadott elvek alapján történő összehasonlítása.

Mindezek figyelembe vételével dolgozatom célkitűzéseit a következőkben összegezem:

1. Az elemzés alapjául szolgáló adatokból nyerhető információk értékállóságának, nemzetközi összehasonlíthatóságának érdekében szükségesnek tartom az adatok szolgáltatásában meghatározó szerepet betöltő számviteli információs rendszerek áttekintését. Ezeket a következő részekre tagolom:
 - Folyamatban van a nemzetközileg elfogadott számviteli szabályok mélyreható átalakítása. Ezért nélkülözhetetlen e változások naprakész követése, a hazai számviteli szabályrendszer folyamatos aktualizálása. Ehhez kapcsolódva fontosnak tartom a nemzeti és nemzetközi számviteli információs rendszer néhány jellemzőjének, intézményi hátterének rövid összefoglalását, különös tekintettel az EU harmonizációs törekvéseire, utalva az IAS és a US GAAP szerepére és főbb különbségeire.
 - A magyar számviteli szabályozás fejlődésének rövid áttekintése után külön figyelmet fordítok az éves beszámoló, ezen belül is az eredmény-, és cash flow-kimutatás szerkezetének, tartalmának bemutatására. A nemzetközi számviteli tendenciákat megfigyelve lényegesnek tartom a számviteli törvény és az IAS néhány főbb különbségének kiemelését. Ezzel párhuzamosan utalok a US-GAAP követelményeire is.
2. A mezőgazdasági vállalkozások számviteli rendszeréből nyerhető információk jobb értelmezése érdekében szükségesnek tartom a mezőgazdaság általános helyzetének,

tulajdonviszonyainak, nemzetgazdaságban betöltött szerepének, jövedelmi helyzetének, és a jövedelem hiányt kiváltó tényezőknek rövid összegzését.

3. Az elemzés szerepének, céljának összegzése után a pénzügyi mutatók számos csoportosítási lehetőségei közül mutatók be néhányat. Az általam választott mutatókat és főbb jellemzőit mellékletben foglalom össze.
4. Fő célkitűzésként a tiszántúli mezőgazdasági vállalkozások 1997-től 2002-ig terjedő időszakának vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetét vizsgálom, ezen belül:
 - a kapott eredményeket összehasonlítom tesztüzemi és más adatokkal. Először az adatokat évenként vizsgálom és végzem el az összehasonlítást, majd pedig az egyes eredmény- és cash flow kategóriák, illetve más mutatók hat éves tendenciájának változását követtem nyomon,
 - A vizsgált szervezetek különböző szempontok alapján alkotott csoportjaiban (pl.: évek, vállalkozási formák, stb.) vagyoni, pénzügyi vagy jövedelmi helyzet szempontjából feltárom a lehetséges szignifikáns különbségeket,
 - Vizsgálom van-e összefüggés néhány eredménykategória, a pénzeszköz-változás, valamint a jövedelmezőségi és likviditási mutatók évenkénti átlaga között.
 - Klaszteranalízis segítségével meghatározom a vizsgált adatbázisra vonatkozóan - az összes általam használt mutató egyidejű figyelembevételével - az adott évre leginkább jellemző vállalatcsoportokat és a csoportosításnál meghatározó mutatókat.
 - Nagyszámú vállalkozás egyidejű vizsgálata során a vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzet változását kiváltó okok feltárása nem mindig jár sikerrel. Az egyes döntések következményeinek pontosabb nyomon követése érdekében az adatbázisból két korlátolt felelősségű társaság mélyrehatóbb elemzését is elvégzem.

2. A TÉMA MÓDSZERTANI MEGKÖZELÍTÉSE

A célkitűzésekben megfogalmazottak megvalósítása érdekében **önálló kutatásokat** folytattam, amelyek az alábbi területekre terjedtek ki.

A témához kapcsolódó szakirodalom feldolgozása és rendszerezése után a következő lépés a célkitűzésekben megfogalmazott átfogó elemzés elvégzéséhez szükség adatbázis kialakítása volt. Az elmúlt időszak egyértelműen igazolta, hogy az e területen kutatóknak nagyon nehéz elegendő, megbízható adathoz jutnia. Több évet átölelő, megfelelően mély és részletes adatbázist a mezőgazdasági üzemek gazdálkodói tevékenységének eredményéről a Központi Statisztikai Hivatal (továbbiakban: KSH) sem tudott kialakítani. Így a különböző tudományos iskolákhoz, intézetekhez hasonlóan saját – több év gazdálkodását nyomon követő – adatgyűjtést végeztem.

Az **adatgyűjtés során célul tűztem ki**, hogy minél nagyobb adatbázis kialakítása érdekében **a lehető legtöbb** tiszántúli, alapvetően **mezőgazdasági tevékenységet** folytató, **éves beszámolót** készítő gazdasági szervezet **mérlegét, eredménykimutatását** és kiegészítő mellékletéből a **cash flow-kimutatást** összegyűjtsem. Mivel a cash flow-kimutatás 1997-től része az éves beszámolónak, a **vizsgált időszak 1997-től 2002-ig terjed**. A társaságok földrajzi elhelyezkedését tekintve a **Tiszántúl területén**, Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Jász-Nagykun-Szolnok, Békés és Csongrád megyében gazdálkodnak. A beszámolók ilyen részletességben és földrajzi kiterjedésben csak az **Igazságügyi Minisztérium Céginformációs- és Cégnylvántartási Osztályán** található meg, ahol az adatállományt minden évben a közzétételre beküldött beszámolók feldolgozása után a rendelkezésemre bocsátották.

Az adatgyűjtés első évében a tiszántúli megyék adathalmazát cégenként tanulmányoztam és csak az alapvetően mezőgazdasági tevékenységet folytató, éves beszámolót készítő cégek mérlegét, eredménykimutatását és cash flow-kimutatását gyűjtöttem össze. Sajnos a vállalkozások szankciók hiányában hiányosan, nagyon gyakran hibásan, vagy nem tesznek eleget közzétételi kötelezettségüknek.

Az adatok jobb összehasonlíthatósága érdekében **minden évben ugyanazon cégek** adatait dolgoztam fel. A cégek megszűnése, felszámolása, a közzétételi kötelezettség elmulasztása, vagy hibás, a rendelkezésre álló információk alapján nem javítható beszámolók miatt a vállalkozások száma (1997-ben 120 cég) az évek előrehaladtával drasztikusan

lecsökkent. Ennek eredményeként a rendelkezésre álló adatok nem reprezentálják a tiszántúli mezőgazdasági vállalkozásokat.

Az adatbázis növelése érdekében azoknál a vállalkozásoknál, amelyeknek több éves adatsora állt rendelkezésemre a hiányzó beszámolókat egyrészt a Hajdú-Bihar Megyei Cégbíróságon, másrészt a cégek közvetlen megkeresésével próbáltam pótolni.

Az adott év éves beszámolóját legkésőbb a tárgyévet követő év május 30-ig kell közzétenni és letétbe helyezni. Így az adatokhoz a rögzítés után leghamarabb a közzététel évének végén vagy az azt követő év elején juthattam hozzá. Mivel a 2003-as év adatainak feldolgozását leghamarabb 2004 vége felé kezdhethem meg, így az adatbázist a 2002-es adatok feldolgozása után lezártam.

Az említett okok eredményeként 1997 és 2002 között, **minden évben 40 tiszántúli, mezőgazdasági tevékenységet** (mezőgazdasági alaptevékenység, mezőgazdasági termékek feldolgozása, erdőgazdálkodás, halászat, mezőgazdasági szolgáltatások, stb.) folytató vállalat éves beszámolóját gyűjtöttem össze. A jobb összehasonlíthatóság érdekében a vizsgálatok folyamán a mintát úgy osztályoztam, hogy olyan csoportokat kapjak, amelyek valamilyen szempontból homogének. Az osztályozásnál csoportképző ismérv lehet például a gazdasági év, a vállalkozási forma, stb.

A gazdálkodó szervezetek megyénkénti és vállalkozási formák szerinti megoszlását az 1. táblázat szemlélteti.

1. táblázat

Az elemzés adatbázisát szolgáltató mezőgazdasági vállalkozások megoszlása megyénként és vállalkozási formák szerint

Me: db, %

Megnevezés	Szövetkezet.	Kft.	Rt.	Összesen	%
Hajdú-Bihar megye	14	11	1	26	65
Békés megye	5	2	-	7	17,5
Csongrád megye	1	1	1	3	7,5
Jász-Nagykun-Szolnok megye	1	2	-	3	7,5
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	-	1	-	1	2,5
Összesen	21	17	2	40	100
%	52,5	42,5	5	100	

Forrás: Saját összeállítás

A földrajzi elhelyezkedés tekintetében a cégek több mint 80%-a Hajdú-Bihar és Békés megye területén található. Vállalkozási forma szempontjából a vállalkozások szövetkezetekre, korlátolt felelősségű vállalkozásokra és részvénytársaságokra oszthatók.

Az összegyűjtött adatokat értékeltem, elemeztem. Az értékeléshez, a mélyebb elemzés elvégzéséhez, a statisztikai módszertan alábbi területeire nagy hangsúlyt helyeztem:

- statisztikai elemzés egyszerű módszerei (átlagok, viszonyszámok, szórás, stb.)
- matematikai-statisztikai módszerek (korreláció számítás, klaszteranalízis).

A vállalkozások teljesítményének jobb megítélése érdekében az adatbázisból számított átlagokat, mutatókat, elsősorban az AKII országos tesztüzemi adataival, valamint más szakirodalmi (pl.: APEH, stb.) adatokkal hasonlítottam össze.

A kapott eredményeket a célsokaságra (a mezőgazdaság vizsgált részére) kívánom vonatkoztatni.

A célkitűzésben megfogalmazottakkal összhangban a vizsgált szervezetek különböző szempontok alapján alkotott csoportjaiban (pl.: gazdasági évek, vállalkozási formák, stb.) vagyoni, pénzügyi vagy jövedelmi helyzet szempontjából szignifikáns különbség feltárása érdekében az egy szempont alapján kialakított csoportok átlagait – a különbségek kiszűrésére legalkalmasabb módszer alkalmazásával – az egytényezős **variancia-analízishez** tartozó **Turkey-próba** alapján végeztem (SZÉKELY és BARNA, 2003). A variancia-analízis azért egytényezős, mert a független mintákat egyetlen szempont – az alkalmazott csoportosító változó – alapján állítottam össze. Az értékelésnél csak a $P < 0,05$ értéket tekintettem szignifikáns eredménynek.

Vizsgáltam, hogy **van-e összefüggés** néhány eredménykategória, a pénzeszköz-változás, valamint jövedelmezőségi és likviditási mutatók évenkénti átlagos adatai között. Az egyes adats csoportok közötti összefüggések meghatározásához **korreláció-számítást** végeztem.

A korrelációs együttható értékének meghatározásán túl érdemes megvizsgálni annak szignifikanciáját is, ami arról tájékoztat, hogy az „x” okozta változás az „y” értékében lényegesen nagyobb-e a véletlen hatásától.

Több cégtől származó adatbázis pénzügyi viszonyszámok alapján történő csoportosítása számos problémát felvet. A feladat egyváltozós megközelítésével – amikor a cégenként kiszámított pénzügyi viszonyszámokat egyenként hasonlítjuk össze – reménytelennek tűnik. Csak néhány viszonyszám kiemelésével elvégzett számítás is információvesztéssel jár, mivel egyetlen teljesítőképességi szint is többféle likviditási, jövedelmezőségi, vagy eladósodottsági mutatóval mérhető, nem beszélve a cégteljesítmény összetett értékeléséről.

A többváltozós matematikai-statisztikai módszerek segítségével lehetőség nyílik nagyszámú változó kezelésére, a belső összefüggések feltárására, ezáltal megfigyelhetőek lesznek a jelenségek sajátosságai, valamint értékelhető lesz a mutatórendszer.

A rendelkezésre álló adatok analízisét a többváltozós matematikai-statisztikai módszerek közé tartozó **klaszteranalízissel**, ezen belül a nemhierarchikus módszerek közé tartozó k-közép algoritmussal végzem. Ennek lényege, hogy a leginkább összetartozó elemek kerüljenek egy csoportba a lehető legtöbb tulajdonság szerint.

A vizsgálat során a rendelkezésre álló adatokat évenként csoportosítottam, majd elemeztem. A klaszterszám megállapításánál arra törekedtem, hogy a majdnem üres klaszterek mellett legyen legalább két-három, több céget is tartalmazó meghatározó csoportom, amelyekre az elemzés során elsősorban koncentráltam. Ennek eredményeként minden évben öt klaszter kialakítását tartottam célszerűnek. A program segítségével sor került az F-érték és a szignifikancia meghatározására is. A torzító hatásuk elkerülése érdekében kiemeltem a $P < 0,05$ értéknél nagyobb szignifikancia szintű adatokat és újra elvégeztem a klaszteranalízist. Ennek segítségével megállapíthatók a vizsgált adatbázisra vonatkozóan a vizsgált összes mutató egyidejű figyelembevételével az adott évre jellemző tipikus vállalatcsoportok és az ennek kialakításában meghatározó szerepet betöltő mutatók.

Az egyes döntések következményeinek pontosabb nyomon követése érdekében az adatbázisból két korlátolt felelősségű társaság mélyrehatóbb elemzését is elvégzem. Ennek keretében elsősorban az adatsorból számított viszonyszámokra támaszkodtam.

A viszonyszámokon alapuló teljesítmény megítélés során a gazdálkodó egység pénzügyi kimutatásaiból származó adatokat, adatsorokat, mutatószámokat ágazati, hazai vagy külföldi versenytársak azonos tartalmú mutatóival kell összehasonlítani. Ez alapján kell minősíteni a vállalat vagyoni, pénzügyi vagy jövedelmi helyzetét. Ha az elemző a viszonyszámok között válogathat, akkor szubjektív alapon választja ki a számára legmegfelelőbbet. A viszonyszámalemzést a szakemberek széles köre többek között ezért is bírálja, ugyanakkor a gazdasági döntések megalapozásának nélkülözhetetlen eszköze.

Az adatok feldolgozását, a táblázatok, ábrák elkészítését számítógépes programok közül a Microsoft Word, a Microsoft Exel és az Spss for Windows 10.0. szoftver segítségével végzem.

3. AZ ÉRTEKEZÉS FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSAI

3.1. A SZÁMVITELI INFORMÁCIÓS RENDSZER HARMONIZÁCIÓJÁNAK SZÜKSÉGESSÉGE

Az egységesnek tekinthető nemzeti számviteli szabályozás az országhatárok átlépésével, az eltérő kulturális hagyományok, jogi és társadalmi viszonyokban rejlő különbségek következtében igen sokszínűvé válik. A szabályozási formáknak megfelelően a beszámolók összehasonlíthatóságát nemzeti (országos), regionális és nemzetközi szinten értelmezhetjük. Minden egyes szintnek megvan az adott szinten kötelezően alkalmazandó szabálya.

Az eltérő nemzetiségű társaságok teljesítményének egységesen elfogadott elvek és szabályok alapján történő összehasonlítása érdekében nélkülözhetetlen az eltérő nemzeti szabályozások harmonizálása, azaz a világon egységes, globálisan alkalmazott és előírt pénzügyi-számviteli és beszámoló készítési standard bevezetése. Ezzel összhangban, folyamatban van a nemzetközileg elfogadott számviteli szabályok (ideértve a nemzetközi számviteli standardokat és az Európai Unió számviteli irányelveit is) mélyreható átalakítása, amelyek nem hagyhatók figyelmen kívül a magyar számviteli szabályozás szempontjából sem.

A számvitel világméretű harmonizációjában jelentős lépés volt az Európai Parlament és az EU Tanácsának az a döntése, hogy a nemzetközi számviteli standardok és értelmezéseik alkalmazását választotta saját rendszerének továbbfejlesztése helyett. Ennek eredményeként esély van arra, hogy a világ három meghatározó jelentőségű számviteli irányzata – az európai direktívák, US GAAP és az IAS – belátható időn belül, egységes, az IAS-eken alapuló nemzetközi beszámolási szabályzórendszerben egyesüljön.

A nemzetközi harmonizáció keretében a számviteli törvény – a 2000. évi átdolgozásával – céljaiban, tartalmában teljesen összhangba került az EU számviteli irányelveivel és a tagországok gyakorlatával. Ugyanakkor az Európai Unióban napjainkban végbemenő változások, amelyek elsődleges célja az Európai Unió számviteli szabályozásának határozott közelítése a nemzetközi számviteli standardok rendszeréhez, a hazai számviteli szabályozásban is folyamatos igazodást, korrekciót igényelnek. A magyar szabályozás a beszámoló szerkezetét és tartalmát tekintve kötött, minimális bővítési lehetőséget tartalmaz, ellentétben az IAS szabályozásával, ami minimális tatalom mellett kötetlen tartalmú és formájú kimutatásokat is megenged. A beszámoló elemei hasonlóak, de a kiegészítő információk az IAS esetében sokkal részletesebbek.

3.2. A MEZŐGAZDASÁG ÁLTALÁNOS HELYZETE

A mezőgazdaságban az 1980-as évek közepétől a termelés volumenének visszaesése mellett tökehiány, a termelés veszteségessége és az értékesítés bizonytalansága egyaránt megfigyelhető volt. A belföldi keresletet az élelmiszerek fogyasztói árának drasztikus emelkedése visszavetette. A termelési kapacitások bővítése előbb csak elmaradt, majd anyagi fedezet hiányában, az 1990-es évtizedben még a szinten tartást célzó beruházások is megszűntek.

A kárpótlás kedvezőtlen változásaként értékelhető a birtokméret elaprózódása mellett, hogy elszakadt egymástól a földtulajdon, a földhasználat és a termelési eszközök tulajdonjoga **(SZABÓ, 2001)**.

A tulajdonviszonyok változása **SZŰCS és UDOVECZ (1998)** szerint összességében a termelési alapok feléléséhez, a jövedelem drasztikus visszaeséséhez, általános elbizonytalanodáshoz, csőd közeli állapot kialakuláshoz vagy végső soron a gazdaságok felszámolásához vezetett.

A vagyronvesztés kialakulásában az előbbieken túl szerepe volt a saját források hitelekkel történő pótlásának, ami a magas kamatterheken keresztül drágította a termelést. A fedezet csökkenésével megnehezül a hitelfelvétel, nincs megfelelő forrás a fejlesztésre.

A támogatások a termelés jövőbeni fejlesztése mellett gyakran szociális szerepet is betöltenek. Kifejezetten káros a támogatások hatékonyság javítására képtelen gazdasági szervezetek életbenntartására felhasználni.

Az EU csatlakozás után **KOVÁCS és UDOVECZ (2003)** szerint csökken az árak hullámzása, változik a támogatási rendszer és élesedik a verseny. A versenyképesség javításához hatékonyság-növelő és piacra jutási beruházásokra, ütőképes termelőszervezetekre és összefogásra van szükség. Halaszthatatlannak tartják a struktúraváltást, melynek eredményeként a legkevésbé hatékony gazdaságoknak fel kell hagyniuk tevékenységükkel és piacukat, termelési tényezőiket át kell engedniük a náluk eredményesebbeknek.

TAKÁCS (1999) szerint a mezőgazdasági vállalkozások finanszírozási problémáinak kialakulásában jelentős szerepe van a vállalkozásba vitt tőke alacsony színvonalának, az alacsony jövedelemtermelő képességet meghaladó jövedelem kivonási igényeknek. Továbbá hozambizonytalanságnak, gazdák közötti alacsony együttműködési készségnek és képességnek.

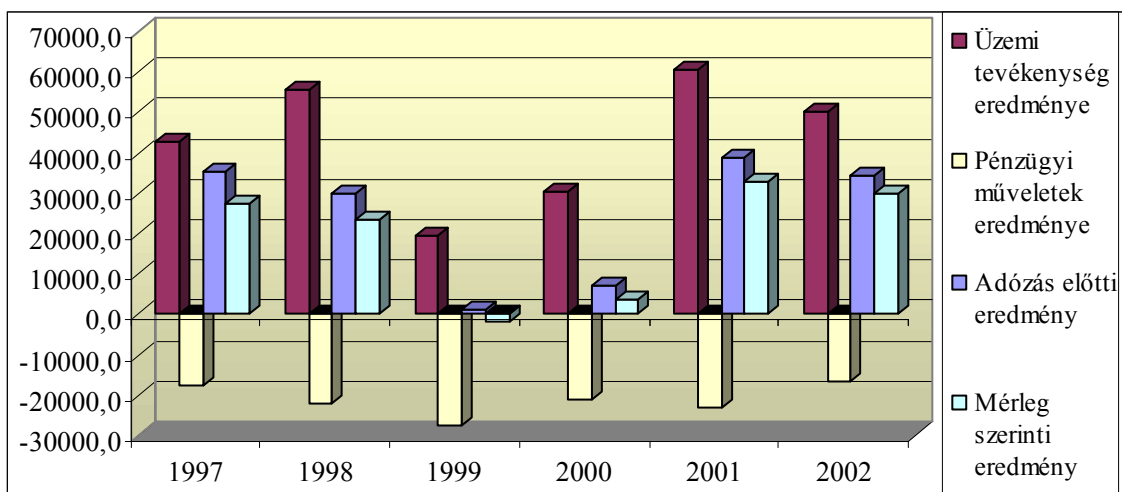
3.3. MEZŐGAZDASÁGI VÁLLALKOZÁSOK JÖVEDELMÉNEK ELEMZÉSE

Általános tapasztalat, hogy a mezőgazdasági vállalkozások jövedelmezősége igen alacsony Magyarországon és elmarad a nemzetgazdaság más ágaitól (UDOVECZ, 2003). Tesztüzemi adatok alapján végzett vizsgálatok során megállapításra került, hogy az egyéni gazdaságok (őstermelők, egyéni vállalkozók) és a gazdasági társaságok (betéti társaságok, korlátolt felelősségű társaságok) nagyobb hányada eredményesen gazdálkodik, még ha alacsony jövedelmezőségi szinten is.

3.3.1. Az eredmény összetevői

A vizsgált gazdálkodó szervezetek tevékenysége az 1997-től 2002-ig terjedő időszakban, 1999 kivételével összességében szerény nyereséget hozott. A vállalkozások adózás előtti eredménye 2001-ben volt a legkedvezőbb. A főbb eredménykategóriák változása követhető nyomon a 1. ábrán.

1. ábra: Az eredménykategóriák átlagának alakulása 1997-2002 között a vizsgált vállalkozásoknál

Forrás: Saját számítás.

Egy jól működő vállalkozás eredményességét elsősorban az üzemi (üzleti) tevékenység határozza meg. Ebben az eredménykategóriában a vizsgált időszakban, különböző mértékben, végig nyereség realizálódott. Az 1997-es adatokhoz viszonyítva, kezdeti növekedés (30,3%) után 1999-re elsősorban a szélsőséges időjárási viszonyok miatt jelentős visszaesés tapasztalható (64,9%). 2000-ben a mérsékelt növekedésben szerepe volt annak, hogy az elmúlt öt évben először záródott az agráröllő (KSH, 2001). 2001-ben kedvező időjárási és értékesítési lehetőségek hatására az üzemi (üzleti) tevékenység eredménye elérte és meg is haladta a korábbi évek értékeit. Sajnos a növekvő tendencia nem folytatódott és 2002-ben ismét visszaesés következett be, részben a kedvezőtlen időjárási viszonyok, részben a külpia

árak csökkenése miatt (KSH, 2002). Az üzemi tevékenység ráfordításai évről-évre lassuló ütemben, de nőttek.

A pénzügyi műveletek eredménye - **PATAKI - REKE (2002)** megfigyeléseivel összhangban - folyamatosan negatív volt. A pozitív üzemi eredmény százalékában általában 40% körül alakult. Legkedvezőtlenebb helyzet 1999-ben és 2000-ben alakult ki. Egységnyi pozitív üzemi (üzleti) eredményre vetítve 1999-ben 140%, 2000-ben 70% volt a pénzügyi veszteség mértéke.

PATAKI - REKE (2002) megállapításaival összhangban az adózás előtti eredmény folyamatos csökkenése nem a pénzügyi veszteség növekedésére, hanem az üzemi eredmény csökkenésére vezethető vissza.

Összességében a vizsgált vállalkozásokra jellemző, hogy a pozitív adózott eredmény nagy hányada a vállalkozásnál maradt.

A 2. táblázatban láthatók a mezőgazdasági szervezetek főbb eredménykategóriái az APEH és a vizsgált vállalatok adatai alapján.

2. táblázat

A mezőgazdasági szervezetek főbb eredménykategóriái az APEH és a vizsgált vállalatok adatai alapján

Me: eFt.

Összes	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Saját számítás alapján						
Adózás előtti eredmény	35197,2	30078,3	1052,7	6961,1	38946,4	34533,8
Adózott eredmény	31410,6	26600,0	-432,0	5623,3	35516,4	32703,1
Mérleg szerinti eredmény	27586,6	23586,5	-1959,3	3887,6	33058,2	29714,8
APEH adatok alapján						
Adózás előtti eredmény	22908	23848	-7997	6720	37158	n.a.
Adózott eredmény	17903	17440	-11397	2531	31311	n.a.
Mérleg szerinti eredmény	14010	7762	-15394	-2264	25878	n.a.

Forrás: Saját számítás, APEH.

Az APEH adatait összehasonlítva az általam kapott értékekkel azt tapasztalhatjuk, hogy a vizsgált vállalkozások kedvezőbb mérleg szerinti eredményei 2000 után átlagosan alakultak.

Az eredmény vizsgálata során érdemes figyelmet fordítani a támogatások hatására. Az ágazatban, 1997-ben és 1998-ban az eredménynek teljes egészében a támogatás a forrása.

Az eredménykategóriáknál egytényezős variancia-analízissel meghatározva szignifikáns különbséget ($P < 0,05$) a következő esetekben tapasztaltam:

- szokásos vállalkozási eredménynél: 1999 és 1998, 2001, 2002,
- adózás előtti eredménynél: 1999 és 1997, 2001,
- adózott eredménynél: 1999 és 1997, 2001, 2002,
- mérleg szerinti eredménynél: 1999 és 1997, 2001, 2002, 2000 és 2001.

Az eredménykategóriákat megvizsgálva a vállalalkozási formák között egytényezős variancia-analízissel meghatározva a következő esetekben volt szignifikáns különbség ($P < 0,05$):

- üzemi (üzleti) tevékenység eredménye: Rt és a szövetkezetek,
Rt és korlátolt felelősségű társaságok,
- adózás előtti eredmény: Rt és a szövetkezetek között.

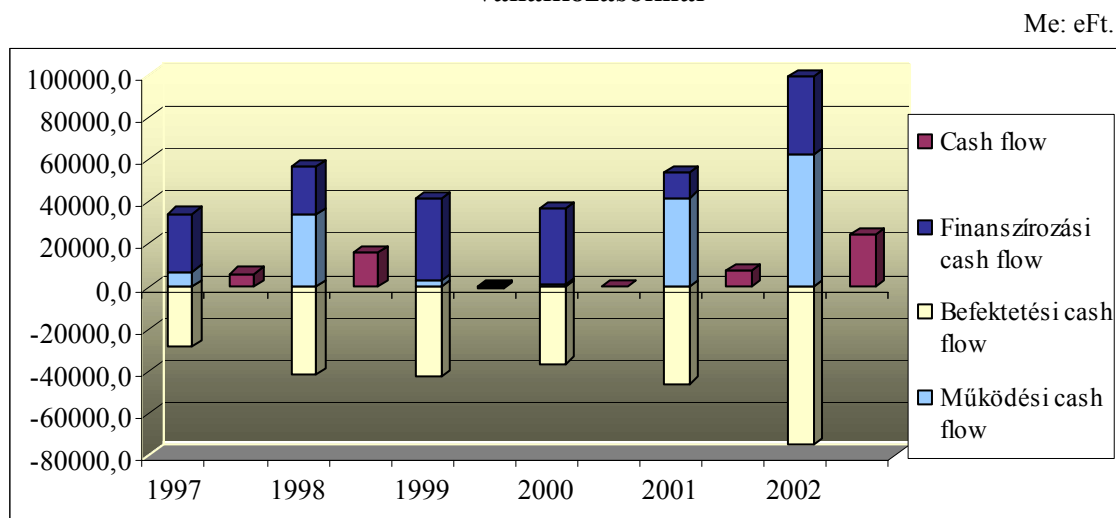
3.3.2. A cash flow-kimutatás alakulása a vizsgált időszakban

A vállalkozás működése során a nyereség realizálása nem az egyetlen elérendő cél. Hosszú távon nélkülözhetetlen, hogy pénzbevételeiből fedezni tudja pénzkidadásait. A pénzállomány csökkenése rövid távon nem jelent problémát, de tartóssá válva a vállalkozás eladósodottságához, esetleg megszűnéséhez vezethet.

A vizsgált időszakban – 1999 kivételével - a pénzeszköz-változások állománya növekedett. A pénzeszköz-változás negatív irányú változása egybeesik a mérleg szerinti veszteség kialakulásával. 1999-ben és 2000-ben a működési cash flow minimális mértékben járult hozzá a pénzeszköz-változás kialakulásához. 1998-ban, illetve 2001 után a működés biztosításán túl a befektetett eszközök beszerzésének egyik fontos forrásává vált. A befektetett eszközök beszerzése, az elhasználódott eszközök pótlása, illetve fejlesztés e szempontjából nélkülözhetetlen. 1997 és 2002 között a befektetett eszközök beszerzésére fordított pénzmennyiség - 2000 kivételével - legalább elérte az előző évi értéket, sőt 1997-hez viszonyítva 2002-re majdnem megháromszorozódott az erre a célra fordított összeg. A vállalkozások működése elképzelhetetlen hitelek nélkül. Általában nagyobb beruházók kivitelezéséhez, de mezőgazdasági vállalkozásoknál gyakran a működés biztosítása érdekében is elengedhetetlen a hitel felvétele. Sajnos a vizsgált vállalkozásoknál megfigyelhető az a tendencia, hogy a felvett hitel összege minden évben meghaladja a hiteltörlesztés összegét és annak jelentős részét a törlesztő részletek fizetésére kellett fordítani. A felvett hitel nagysága a szokásos tevékenység pénzeszköz-változásával fordított arányban változott. Minél kedvezőbb a gazdasági helyzet, nagyobb a működési cash flow, annál nagyobb része fordítható a hitelfelvételnek a korábban felvett hitelek törlesztésére. A vizsgált vállalkozásoknál pénzeszköz-változás szempontjából a következő évek voltak kedvezőbbek: 1998, 2001 és 2002.

A vizsgált vállalkozások cash flow-kimutatás kategóriáinak alakulása követhető nyomon 1997 és 2002 között a 2. ábrán és a 3. táblázatban.

2. ábra: A cash flow-kimutatás kategóriáinak alakulása 1997 és 2002 között a vizsgált vállalkozásoknál

Forrás: Saját számítás.

3. táblázat

A cash flow-kimutatás kategóriáinak alakulása 1997 és 2002 között a vizsgált vállalkozásoknál

Me: eFt.

Megnevezés	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Működési cash flow	7171,9	34067,6	3018,5	843,2	42264,8	62869,5
Befektetési cash flow	-28595,2	-41287,8	-42233,9	-36399,1	-45836,4	-74699,8
Finanszírozási cash flow	27566,1	23094,6	38551,3	35831,6	11469,2	36420,8
Cash flow	6142,8	15874,4	-664,1	275,7	7897,6	24590,6

Forrás: Saját számítás.

A cash flow-kimutatásnál egytényezős variancia-analízissel meghatározva a következő évek esetekben volt szignifikáns különbség ($P < 0,05$):

- működési cash flow: 2002 és 1999, 2002 és 2000 között.

A cash flow-kimutatást megvizsgálva a vállalalkozási formák között egytényezős variancia-analízissel meghatározva a következő esetekben volt szignifikáns különbség ($P < 0,05$):

- működési, finanszírozási cash flow: Rt. és szövetkezetek, Rt és korlátolt felelősségű társaságok,
- befektetési cash flow: mind a három vállalalkozási forma között.

3.3.3. A jövedelmezőség alakulása

Az elemzés alá vont vállalalkozásokra és tesztüzemekre egyaránt jellemző, hogy szerény nyereséget realizáltak ugyan, de az elért jövedelmezőség jelentősen elmarad más – a mezőgazdasághoz hasonló – tőkeigényes nemzetgazdasági ágakétól.

A saját- és ösztőke arányos jövedelmezőség változása követhető nyomon a tesztüzemek, az APEH és a vizsgált vállalkozások adatai alapján, a 4. táblázatban.

4. táblázat

A mezőgazdasági szervezetek jövedelmezőségi helyzetének jellemző adatai 1997 és 2002 között

Me: %

Megnevezés	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Saját számítás alapján						
Árbevétel arányos eredmény (ROS)	9,3	3,8	-3,7	-1,0	6,3	4,8
Eszközarányos megtérülési ráta (ROA) Aee.	7,8	2,8	-3,0	0,3	7,9	3,3
Saját tőke hozama (ROE) Aee.	12,7	-17,8	-7,1	0,7	10,3	4,8
Fenntartható növekedési ütem (GSU)	10,3	-19,1	-7,6	-0,1	9,0	4,2
APEH adatok alapján:						
Árbevétel arányos eredmény ROS	3,5	3,2	-1,1	0,8	n.a.	n.a.
Eszközarányos megtérülési ráta (ROA) Aee.	3,2	2,9	-0,9	0,7	n.a.	n.a.
Saját tőke hozama (ROE) Aee.	5,6	5,4	-1,8	1,5	n.a.	n.a.
Tesztüzemi adatok alapján:						
Árbevétel arányos eredmény ROS	n.a.	2,1	-1,8	-0,03	3,5	3,4
Eszközarányos megtérülési ráta (ROA) Aee.	n.a.	7,0	3,2	4,25	7,4	6,2
Saját tőke hozama (ROE) Aee.	n.a.	3,8	-3,1	-0,05	6,4	5,5

Forrás: Saját számítás, AKII és APEH.

A tesztüzemek esetében az eszközarányos jövedelmezőség meghaladja a saját tőke jövedelmezőséget, amely egybeesik **BORSZÉKI (2003)** és **PATAKI - REKE (2002)** megállapításával. A saját adatbázis és az **AKII (2002)** - APEH adatbázisa alapján számított - adatai ettől eltérően alakulnak. Általában az elvárásoknak megfelelően a saját tőke meghaladja az ösztőke hozamát. Ez alól kivételt 1999 és a saját elemzésnél még 1998. év adatai képeznek. Szembetűnő a vizsgált vállalkozások esetében a saját tőke jövedelmezőségének hektikus változása. Ez arra vezethető vissza, hogy néhány cég esetében a szerény üzemi (üzleti) tevékenység eredménye a pénzügyi és a rendkívüli ráfordítás hatására veszteségesé vált. Ez a folyamat tartóssá válva a saját tőke értékét lecsökkentette és egységnyi részére nagyobb veszteség jutott, ami az átlagszámítás során az eredményt negatív irányba mozdította el. A nagy kilengést előidéző cégek vállalkozási formájukat tekintve nagyrészt korlátolt felelősségű társaságok. A szövetkezetek és részvénytársaságok mutatóinak alakulása nem tér el lényegesen az átlagtól. A cég saját, belső forrásai által megvalósítható fenntartható növekedési ütem - mivel a mérleg szerinti eredmény és a saját tőke hányadosaként kerül meghatározásra - tendenciája a saját tőke jövedelmezőségi mutatóhoz hasonlóan alakult.

A saját adatokat a többi adatbázissal összehasonlítva - a saját tőke jövedelmezőségétől eltekintve - a mutatók alakulásában hasonló tendencia figyelhető meg. A tesztüzemi adatokhoz képest mindenképpen kedvező folyamatként értékelhető a saját tőke-, ösztőke jövedelmezőségét meghaladó mértéke, mivel egyrészt nő a saját tőke értéke, másrészt a saját tőke hozama meghaladta az idegen tőke költségét.

Variancia-analízisen belül Turkey-próba segítségével több egydimenziós minta ugyanazon változója közötti különbözőség szignifikanciaszintjének meghatározását végeztem el. Az értékelésnél csak a $P < 0,05$ értéket tekintettem szignifikáns eredménynek. Jövedelmezőségi mutatóknál a következő esetekben volt szignifikáns különbség ($P < 0,05$):

- eszközarányos megtérülési ráta: 1999 és 1997, 1998, 2001,
2000 és 1997, 2001.

A vállalalkozási formáknál szignifikáns különbséget nem tapasztaltam.

3.3.4. A pénzügyi helyzet elemzése

Az eredményes működéshez önmagában nem elegendő a jövedelmezőség biztosítása, egyidejűleg a fizetőképességet is meg kell őrizni. Csak az egyik feltétel teljesülése esetén a vállalkozás előbb vagy utóbb tönkremegy. Ezt támasztották alá **REKE (1997)** dunántúli mezőgazdasági vállalkozásoknál éves beszámolói alapján végzett elemzései.

A rövid lejáratú kötelezettségek értéke a teljes, illetve a készletekkel csökkentett forgóeszköz állományhoz viszonyítva kedvezően alakult. A vizsgált adatbázis esetén 2000-ig enyhe csökkenés, majd növekedés tapasztalható. A tesztüzemek adatai enyhén csökkenő tendencia mellett az elfogadhatónak tartott szinten helyezkednek el.

Egytényezős variancia-analízissel meghatározva 5%-os hibahatár mellett a likviditási mutatóknál évenként nem, vállalalkozási formák szerint a szövetkezetek és a korlátolt felelősségű társaságok között tapasztaltam szignifikáns különbséget.

3.3.5. A vagyoni helyzet vizsgálata

A vizsgált társaságok esetében a forgóeszközök értéke 2000-től kisebb mértékben nőtt, mint a befektetett eszközöké, így arányuk csökkent.

Jelentős változást eredményezett 2001-től a tenyészállatok tárgyi eszközök közé történő átsorolása, amely felerősítette a korábbi folyamatokat. Ezzel a számviteli elszámolással magyarázható, hogy a mezőgazdaságra a termelő ágazatoktól eltérően a forgóeszközök magasabb aránya volt a jellemző. A tenyészállatok átsorolásával ez a tendencia jelentősen lecsökkent.

3.3.6. A jövedelmezőség és a pénzeszköz-változás korrelációs kapcsolatának vizsgálata

Megvizsgáltam, hogy van-e összefüggés néhány eredménykategória, a pénzeszköz-változás, valamint jövedelmezőségi és likviditási mutatók évenkénti átlagos adatai között.

Az eredmények értékelése során a következőket emelném ki. A cash flow-kimutatás főcsoportjai között különböző erősségű kapcsolat tapasztalható. A befektetési és finanszírozási, valamint a befektetési és működési cash flow közötti közepes erősségű kapcsolat alátámasztja a befektetett eszközök beszerzésében jelentős szerepet betöltő hitelek és kívánatosnak tartott működésből származó pénzeszköz-változás fontosságát. Érdekes, hogy a működési és finanszírozási pénzeszköz-változás között - a várakozással ellentétben - a vizsgált minta esetében nem alakult ki szignifikáns kapcsolat. Az adózás előtti eredmény törvényszerűen minden olyan mutatóval korrelál, amelynek közvetlenül vagy közvetve alkotó eleme. Ez biztosítja a jövedelmezőségi mutatók és a működési cash flow közötti összefüggést is. A vizsgált likviditási mutatók egyedül az árbevétel arányos (ROS) és az eszköz arányos jövedelmezőségi (ROA) mutatóval mutat kapcsolatot.

3.3.7. Az elemzés alá vont viszonyszámok csoportosítása klaszteranalízis segítségével

Klaszteranalízis segítségével a vizsgált adatbázisra vonatkozóan - a vizsgált összes mutató egyidejű figyelembevételével – kialakítottam az adott évre leginkább jellemző tipikus vállalatcsoportokat és ennek kialakításában meghatározó szerepet betöltő mutatókat. A vizsgálat során a rendelkezésre álló adatokat évenként csoportosítottam, majd elemeztem. A klaszterszám megállapításánál arra törekedtem, hogy a majdnem üres klaszterek mellett legyen legalább két-három több céget is tartalmazó, meghatározó csoportom, amelyekre az elemzés során elsősorban koncentráltam. Ennek eredményeként minden évben öt klaszter kialakítását tartottam célszerűnek. A kapott eredmények közül néhány mutató értékét mutatom be az 5. táblázatban. Ennek segítségével például lehetőség nyílik a gyakorlati életben is a vállalatok gazdasági helyzetének adott térségben történő összehasonlítására.

A tapasztalatok alapján elmondható, hogy a vizsgált vállalkozások elsősorban a jövedelmezőségi viszonyaikban különböznek egymástól, míg likviditásuk, adósság állományuk túlnyomórészt átlagosan alakul. A jövedelmezőség tekintetében a cégek több mint 60%-uk az átlagtól kedvezőbb képet mutat. Kialakulásában nagy szerepe lehet annak, hogy a vizsgálat alá vont társaságok döntő része jól működő, elfogadható likviditással rendelkező vállalkozás. Valamint a vertikális kapcsolat rendszer kialakulásának csírái is megfigyelhetők.

Néhány vizsgált mutatók végső klaszter középpontjai, átlaga, szórása és CV%-a 1997-2002 között a vizsgált vállalkozásoknál

Me: %.

1997	Cégek száma	1	3	29	6	1	Átlag	Szórás	CV%
Árbevétel arányos eredmény ROS							9,3	12,1	76,5
Eszközarányos megtérülési ráta Aee.		0,0	5,2	9,7	6,4	-22,4	7,8	10,5	74,6
Saját tőke hozama (ROE) Aee.		-0,1	7,5	15,7	9,9	-30,9	12,7	16,1	78,9
Fenntartható növekedési ütem (GSU)		-2,1	6,7	12,8	9,0	-30,9	10,3	13,9	74,0
Rövid távú likviditás I.							3,9	3,4	117,2
Likviditási gyorsráta							1,5	1,6	96,3
Tőkeerősség		43,8	72,8	63,1	57,4	-72,4	59,1	28,3	208,9
Befektetett eszközök fedezete		91,2	170,6	153,6	140,3	-182,6	142,9	74,4	192,2
1998	Cégek száma	6	1	1	2	30	Átlag	Szórás	CV%
Árbevétel arányos eredmény ROS		2,2	-27,9	-2,9	-6,9	6,1	3,8	9,0	42,3
Eszközarányos megtérülési ráta Aee.		1,9	-36,6	-2,0	-11,9	5,4	2,8	9,7	29,0
Saját tőke hozama (ROE) Aee.		1,4	-809,3	-2,5	-96,7	9,5	-17,8	132,3	-13,5
Fenntartható növekedési ütem (GSU)		1,1	-809,3	-2,5	-96,7	7,8	-19,1	132,0	-14,5
Rövid távú likviditás I.							3,0	1,9	160,7
Likviditási gyorsráta							1,3	1,2	111,6
Tőkeerősség		67,3	4,5	81,2	39,7	59,2	58,6	20,4	287,7
Befektetett eszközök fedezete		189,9	12,8	188,6	56,9	153,9	151,8	63,6	238,8
1999	Cégek száma	2	1	24	12	1	Átlag	Szórás	CV%
Árbevétel arányos eredmény ROS		-8,2	-45,6	2,1	-10,8	-4,7	-3,7	13,1	-28,0
Eszközarányos megtérülési ráta Aee.		-10,2	-22,4	0,6	-7,3	-3,6	-3,0	10,2	-29,2
Saját tőke hozama (ROE) Aee.							-7,1	28,9	-24,6
Fenntartható növekedési ütem (GSU)							-7,6	28,5	-26,9
Rövid távú likviditás I.							2,6	1,8	150,0
Likviditási gyorsráta							1,1	0,9	115,9
Tőkeerősség							55,6	23,3	238,9
Befektetett eszközök fedezete							136,6	69,6	196,1
2000	Cégek száma	27	1	1	10	1	Átlag	Szórás	CV%
Árbevétel arányos eredmény ROS		4,6	-1,5	-4,1	-16,1	0,5	-1,0	14,2	-7,3
Eszközarányos megtérülési ráta Aee.		4,5	-3,5	-3,0	-10,5	0,4	0,3	9,3	3,0
Saját tőke hozama (ROE) Aee.		9,0	-8,1	-4,1	-20,1	0,5	0,7	19,5	3,7
Fenntartható növekedési ütem (GSU)		7,9	-8,1	-4,1	-20,4	0,5	-0,1	18,9	-0,3
Rövid távú likviditás I.							2,5	1,9	129,9
Likviditási gyorsráta							1,1	1,3	80,9
Tőkeerősség							57,1	17,5	326,4
Befektetett eszközök fedezete							137,8	70,5	195,5
2001	Cégek száma	1	23	7	8	1	Átlag	Szórás	CV%
Árbevétel arányos eredmény ROS		-4,4	11,8	0,8	-4,0	12,7	6,3	11,9	53,3
Eszközarányos megtérülési ráta Aee.		-5,2	12,2	1,0	1,5	19,4	7,9	9,1	86,1
Saját tőke hozama (ROE) Aee.		-8,6	19,0	1,9	-7,6	31,4	10,3	22,6	45,6
Fenntartható növekedési ütem (GSU)		-8,6	16,9	1,7	-8,1	31,4	9,0	22,3	40,3
Rövid távú likviditás I.							2,8	2,9	95,1
Likviditási gyorsráta							1,4	2,2	63,3
Tőkeerősség							62,2	17,6	353,4
Befektetett eszközök fedezete							153,0	110,2	138,8
2002	Cégek száma	1	5	24	9	1	Átlag	Szórás	CV%
Árbevétel arányos eredmény ROS							4,8	18,2	26,5
Eszközarányos megtérülési ráta Aee.		-3,1	-11,3	8,5	-1,6	0,8	3,3	11,3	28,7
Saját tőke hozama (ROE) Aee.		-6,3	-19,6	13,0	-1,6	0,9	4,8	17,4	27,8
Fenntartható növekedési ütem (GSU)		-6,3	-19,6	12,2	-2,2	0,8	4,2	17,0	25,0
Rövid távú likviditás I.							2,7	2,1	128,5
Likviditási gyorsráta							1,4	1,5	96,1
Tőkeerősség							64,6	16,4	393,4
Befektetett eszközök fedezete							154,8	87,6	176,7

Forrás: Saját számítás.

3.3.8. Mezőgazdasági vállalkozások önfinanszírozó képességének vizsgálata (Mélyinterjú)

Az egyes döntések következményeinek pontosabb nyomon követése érdekében az adatbázisból két korlátolt felelősségű társaság, a Kasz-Coop Kft. és a Hungaropig Kft. mélyrehatóbb elemzését végeztem el. A cégek kiválasztása során arra törekedtem, hogy lehetőleg nem teljesen azonos alaptevékenységet végző, alapvetően hosszú távra tervező, fejlesztéseket megvalósító, több lábon álló cégeket részesítsek előnyben. A Kasz-Coop Kft. növénytermesztéssel, tejtermeléssel és gépi szolgáltatással foglalkozik, míg a Hungaropig Kft. kizárólag sertésenyésztésre szakosodott.

1997 és 2002 között különböző mértékben, de mind a két vállalkozás nyereségesen gazdálkodott. Az eredménykategóriák az eredményhez különböző mértékben járultak hozzá.

A jövedelmezőségi mutatók értéke a vizsgált társaságoknál meghaladta az APEH, a tesztüzemek és a saját vizsgálatok eredményét, de tendenciája hasonlóan alakult.

2000 után mind a két vállalkozás esetében elmondható, hogy likviditásuk a tesztüzemek adataihoz hasonlóan, főleg 2000 után elfogadható szinten alakult.

A vagyoni helyzet vizsgálata során azt tapasztaltam, hogy a befektetett eszközök és a forgó eszközök értéke egyaránt növekedett, arányukat tekintve pedig a jelentős beruházások, valamint a tenyészállatok tárgyi eszközök közé való átsorolásának eredményeként a befektetett eszközök kerültek túlsúlyba. A tőkeerősség a Kasz-Coop Kft.-nél a tesztüzemekhez és a saját eredményekhez hasonlóan alakult, míg a Hungaropig Kft. esetében néhány évben a kritikusan tekinthető 30%-ot is megközelítette.

Az elemzésbe vont vállalkozások árbevételük, foglalkoztatottak létszáma és mérlegfőösszeg nagysága alapján a nagyobb vállalkozások közé tartoznak. Az eredmények alapján levonható az a következtetés, hogy a nagyobb méretű mezőgazdasági vállalkozások esetében a rendelkezésre álló erőforrások koncentrálásával, azaz a nagyobb területen való gazdálkodással, a termelőeszközök és támogatási lehetőségek hatékonyabb kihasználásával, a döntések szakmai ismeretekkel való alátámasztásával nagyobb valószínűséggel kapcsolódhatnak be a piaci versenybe.

A tőkehiány mérséklésén túl elengedhetetlen, a termékpálya különböző szakaszain tevékenykedő gazdasági szervezetek vertikális összefogásával, a termeléstől az értékesítésig terjedő „pálya” kialakítása, egy kézben tartása. Ezzel biztosítható a versenyképességhez nélkülözhetetlen minőségi, feldolgozott a vásárlók igényeit maximálisan figyelembe vevő termékek előállítására és a jövedelmezőség növelése. Ennek hiányában a termelőnek kell megfizetni a kereskedő többszörös hasznát is.

ÚJ ÉS ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

1. Az Európai Unió, a magyar, s más nemzetközi számviteli szabályok összehasonlító elemzése alapján megállapítottam, hogy a magyar számviteli szabályozás eleget tesz az Európai Unió számviteli irányelveiben rögzítetteknek és összhangban áll a nemzetközi számviteli standardokkal.
2. A vizsgált vállalkozásoknál az adózás előtti eredmény alacsony szintjét – esetenként negatív értékét – a nagymértékű tőkehiány miatt felvett hitelek kamatából származó negatív pénzügyi műveletek eredménye okozza.
3. Az alacsony és hullámzó jövedelmezőség ellenére a vizsgált vállalkozásoknál a beruházási kedv szinte töretlen, amit a befektetési cash flow növekvő tendenciája is igazol.
4. 1997-től 2002-ig terjedő időszakban a vizsgált 40 mezőgazdasági vállalkozás saját tőke hozama alacsony vagy negatív értéket mutat, mindössze 1997-ben és 2001-ben haladta meg a 10%-ot, de így is jelentősen elmarad a nemzetgazdaság más tőkeigényes ágak jövedelmezőségétől.
5. A vizsgált 40 társaság vizsgálatánál a klaszteranalízis eredményei optimizmusra adnak okot, mert a vizsgált évek átlagában a társaságok több mint 60%-ban a jövedelmezőségi mutatóik jobbak, mint az átlag adatok.

AZ ÍRT TÉMÁHOZ KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓK ISMERTETÉSE

1. **Könyvelés a különböző vállalkozási formáknál.** In: Gazdasági adminisztráció, szerződések. Bács Z. – Orbán I. Campus Kiadó. Debrecen, 2003. 11-12. p.
2. **A könyvviteli számlák.** In: Gazdasági adminisztráció, szerződések. Bács Z. – Orbán I. Campus Kiadó. Debrecen, 2003. 34-39. p.
3. **Váltó.** In: Vállalkozások finanszírozása. Darabos É. – Grasselli N. Campus Kiadó. Debrecen, 2003. 80-86. p.
4. **Nagyméretű mezőgazdasági vállalkozások pénzügyi és jövedelmi helyzetének elemzése.** Agrárgazdaság, vidékfejlesztés és agrárinformatika az évezred küszöbén (AVA) Nemzetközi Konferencia. Debrecen, 2003. 265.
5. **Néhány tiszántúli mezőgazdasági vállalkozás jövedelmének elemzése 1997-2001 között az eredmény- és a cash flow-kimutatás alapján.** Erdei Ferenc II. Tudományos Konferencia. Kecskemét, 2003. 5. p.
6. **A cash flow-kimutatás összeállításának hazai és nemzetközi gyakorlata.** Erdei Ferenc II. Tudományos Konferencia. Kecskemét, 2003. (Darabos É. Társszerző). 5. p.
7. **A számvitel nemzeti, regionális és nemzetközi szabályozása.** Erdei Ferenc II. Tudományos Konferencia. Kecskemét, 2003. (Darabos É. Társszerző). 5. p.
8. **A jövedelem alakulásának vizsgálata az észak-alföldi régióban az 1997-99. évi adatok alapján.** Agrártudományi Közlemények Debrecen, 2002/1. 67-71. p.
9. **Az észak-alföldi mezőgazdasági vállalkozások pénzügyi helyzetének elemzése 1997-1999-es adatok alapján.** Agrártudományi Közlemények Debrecen, 2002/1. 72-76. p.
10. **The analyses of the earning power of some agricultural cooperatives from northern great plan area based on the years 1999.** Agricultural and food sciences, processes and technologies. Nagyszeben 2002. 549-552. p.
11. **The Role Of The Cashflow In The Economy Of Some Agricultural Cooperatives In The Nothern Of Great Plan Area On The Years 1999.** Agricultural and food sciences, processes and technologies. Nagyszeben 2002. 276-279. p.
12. **Jövedelmezőségi rangsor-analízis és az eredménykategóriák az észak-alföldi mezőgazdasági szövetkezetek 1999. évi gazdálkodása alapján.** XLIV. Georgikon Napok. Keszthely 2002. 127. p.
13. **A pénzforgalom szerepe néhány észak-alföldi mezőgazdasági szövetkezet gazdálkodásában.** XLIV. Georgikon Napok. Keszthely 2002. 141. p.

14. **Számviteli gyakorlatok II.** Kozma A. Debrecen, 2001. (Társszerzők: Bács Z., Darabos É., Kondorosi F-né, Kosztolányi L-né).
15. **Pénzügy I.** Kosztolányi L-né. Debrecen, 2001. (Társszerzők: Csajbók I., Darabos É., Kosztolányi L-né, Orbán I.)
16. **A jövedelem és a cash flow alakulása néhány Hajdú-Bihar megyei mezőgazdasági vállalkozás 1997-98 évi adatai alapján.** Tudományos Közlemények, Debrecen, 2001. 95-106. p.
17. **A pénzforgalom szerepe a tisztántúli mezőgazdasági vállalkozások gazdálkodásában.** XLIII. Georgikon Napok. Keszthely. 2001. 518-523. p.
18. **Néhány Hajdú-Bihar megyei mezőgazdasági vállalkozások jövedelmének elemzése az 1998-as éves beszámolók eredmény- és a cash flow-kimutatása alapján.** XXVIII. Óvári Tudományos Napok. Mosonmagyaróvár 2000. 130-137. p.
19. **A jövedelem elemzése néhány Hajdú-Bihar megyei mezőgazdasági vállalkozásnál két év eredmény- és a cash flow-kimutatása alapján.** “Ma diákjai – a jövő tudósai” címmel megrendezett Tudomány napi párbeszéd. Budapest 2000.
20. **Néhány Hajdú-Bihar és Jász-Nagykun-Szolnok megyei mezőgazdasági tevékenységet végző vállalkozás jövedelmének összehasonlító elemzése az eredmény- és a cash flow-kimutatás alapján.** “Ma diákjai – a jövő tudósai” címmel megrendezett Tudomány napi párbeszéd. Budapest 2000.
21. **A Hajdú-Bihar megyei mezőgazdasági vállalkozások jövedelmének elemzése az eredmény- és a cash flow-kimutatás alapján.** Szakdolgozat, Pénzügyi és Számviteli Főiskola, Budapest 1999.